

23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē

Jānis Stradiņš

2008. gada 9.–10. oktobrī Rīgā notika tradicionālā 23. Starptautiskā Baltijas zinātņu vēstures konference. Tā bija veltīta triju Baltijas valstu neatkarības 90 gadu jubilejai, kā arī 50 gadiem, kopš sākusies Baltijas zinātņu vēstures konferenču tradīcija, atjaunots Rīgas Politehniskais institūts (1958. gada 1. septembrī, tag. Rīgas Tehniskā universitāte, RTU) un oficiāli nodibināts P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs (1957. gada septembrī, kopš 1958. gada 18. augusta nosaukts dibinātāja Paula Stradiņa vārdā). Konferenci rīkoja Baltijas valstu Zinātņu vēstures un filozofijas asociācija, Latvijas Zinātņu akadēmija, Rīgas Tehniskā universitāte, Latvijas Universitāte, Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs. Rīkotāju vidū bija Latvijas Zinātņu vēstures asociācija, kas arī dibināta tieši pirms 50 gadiem, 1958. gada janvārī. Savā ziņā šī konference bija ārpuskārtas konference saistībā ar minētajām jubilejām, tādēļ arī referātu un dalībnieku skaits bija nedaudz limitēts, salīdzinot ar iepriekšējām. Taču pieteikto referātu kopskaits, kas publicēti materiālu krājumā "*Nova Miscellanea Historiae Scientiarum Baltica – 50*", bija 83, no tiem reāli noklausīti vai prezentēti 55 referāti. Konferencē piedalījās zinātņu vēsturnieki no 11 valstīm (Vācija, Lielbritānija, Austrija, Portugāle, Krievija, Ukraina, Baltkrievija, Somija, Igaunija, Lietuva, Latvija), referentu un klausītāju kopskaits divās plenārsēdēs un sešās sekciju sēdēs pārsniedza 150–200 cilvēkus.

Pirmā plenārsēde notika RTU Lielajā aulā. To atklāja RTU rektors akadēmiķis profesors Ivars Knēts. Tika nolasīts izglītības un zinātnes ministres prof. Tatjanas Koķes apsveikums konferencei un Baltijas Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas prezidentam prof. J. Stradiņam pasniegts T. Koķes parakstīts Ministrijas Atzinības raksts par ilggadēju un rezultatīvu darbu Latvijas, Baltijas un Eiropas zinātnes vēstures pētniecībā, par Baltijas zinātniskā darba organizēšanu un aktīvizēšanu. LZA prezidents akadēmiķis Juris Ekmanis ievadvēstulē izteica gandarījumu par zinātnieku interesi un atsaucību, pievēršoties dažādu zinātņu nozaru vēstures pētniecībai. Šī aktivitāte vēlreiz apliecina ES attīstības politikā akcentēto

tēzi par "zinātnes sabiedrības" veidošanas aktualitāti ES dalībvalstīm. Zināšanas nav domājamas bez sistemātiskas, uz pirmavotiem balstītas pētniecības. Ir simboliski, ka Baltijas valstiskuma veidošanas saista ar zinātnes un augstākās izglītības problēmu analīzi, izcilu vietējo zinātnieku darbības atceri un godināšanu. Prezidents ierosināja, lai par laikmeta ietekmi uz zinātnes un augstākās izglītības attīstību, par zinātnisko skolu veidošanos, par Baltijas ceļu uz Eiropu un Eiropas ietekmi Baltijā, par izcilajām, radošajām personībām sastādītu kopējus plašākus darbus – lai apkopotu vēsturisko pieredzi un apzinātu nākotnes perspektīvas pētniecībai Baltijā.

Ievadreferātu par Baltijas zinātņu vēstures konferenču 50 gadiem (1958–2008) nolasīja akadēmiķis Jānis Stradiņš, ieskicējot gan vēsturiskos priekšnoteikumus šādu konferenču rīkošanai, gan sīkāk iztirzājot pirmās konferences sarīkošanu (ko sasauca Rīgā 1958. gada 6.–7. jūnijā pēc prof. Paula Stradiņa ierosmes un kuras organizēšanā piedalījies arī pats ievadreferāta autors), runājot arī par turpmāko konferenču norisi. Referents izcēla šo konferenču nozīmību Baltijas republiku zinātnieku vienošanai, brīvdomīgas gaisotnes uzturēšanai un "garīgai pretestībai" pret sovjetisko unifikāciju. Tika atzīmēts, ka jau 1990. gada 29. oktobrī Rīgā nodibināta Baltijas valstu Zinātņu vēstures un filozofijas asociācija, kuras prezidents 1991. gada janvārī vērsās ar radiovēstījumu zinātnes pasaulei, lai protestētu pret padomju armijas brutālajām akcijām Viļņā un solidarizētos ar Lietuvu. Iezīmēta turpmākā konferenču norise jau atgūtās neatkarības apstākļos (1991. gada 4.–6. oktobrī Viļņā notika 16. Baltijas Zinātņu vēstures konference, kas bija pirmais Baltijas zinātnieku saiets vispār pēc valstu neatkarības atgūšanas), kā arī šo konferenču nākotnes izredzes sakarā ar paaudžu maiņu zinātnes vēsturnieku vidē. Tika parādīti daudzi dokumenti un fotoattēli šo konferenču pusgadsimta pieredzes raksturošanai.

Plašu, labi dokumentētu un ilustrētu materiālu par augstāko inženierizglītību Latvijā cauri gadsimtiem, raksturojot Rīgas Politehnikuma (Rīgas Politehniskā institūta, LU tehnisko fakultāšu un atjaunotā Rīgas Politehniskā institūta) vēstures galvenos momentus un pašreizējo situāciju nolasīja RTU rektors profesors Ivars Knēts. Referātu par 20. gadsimtu kā liktenīgu notikumu un pagrieziena gadsimtu Baltijas valstu vēsturē, īpaši pievērsoties zinātnes attīstības periodizācijai Lielu kopš 1907. gada saistībā ar sociāli politiskām norisēm, nolasīja Lietuvas Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas prezidents Jozs Algimants Kriķstopaitis (Viļņa). Igaunijas ZA akadēmiķa Karla Silivaska (Tallina) referāts par Baltijas jūras reģiona zinātniskās dzīves kopīgo iezīmi raksturojumu 17.–19. gs. netika nolasīts referenta slimības dēļ, taču tā pilns teksts publicēts konferences materiālu krājumā.

Sakarā ar Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas pastāvēšanas 50 gadiem tika pasniegti šīs asociācijas Goda biedru diplomu profesoram L. Klimkam (Viļņa), rektoram I. Knētam (Rīga) un Dr. H. Tankleram (Tartu, diplomu saņēma prof. R. Višalems, jo Tanklers konferences priekšvakarā bija aizgājis mūžībā). Nosaukumu piešķīris savā 2008. gada 16. septembra sēdē LZA Senāts, kura pārraudzībā darbo-

23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē

Konferences noslēgumā Rīgas Lielajos kapos atklāj renovēto Ostvaldu dzimtas kapa pieminekli ar piemiņas zīmi Nobela prēmijas laureātam, Rīgas ķīmiķim Vilhelmam Ostvaldam, kuru sponsorējusi firma ITERA–Latvija un tās prezidents J. Savickis. No kreisās: akad. I. Knēts, akad. J. Stradiņš, ITERA prezidents J. Savickis, LZA prezidents J. Ekmanis

Konferences atklāšanas sēdē 2008. g. Baltijas zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas prezidents akad. J. Stradiņš nolasa lēmumu par Latvijas Zinātņu vēstures asociācijas goda biedra nosaukuma piešķiršanu RTU rektoram I. Knētam. No kreisās: LZA prezidents J. Ekmanis, akad. J. Stradiņš, akad. I. Knēts

jas minētā asociācija. Vēl līdzīgi diplomu šajā reizē piešķirti hologrāfijas izgudrotājam prof. J. Upatniekam (ASV), emeritētajam ķīmijas profesoram J. Lielmežam (Kanāda) un G. Braueri, Vilhelma Ostvalda mazmeitai, kas dzīvojuši Vācijā Ostvalda muzejā – mītnē "Energija" un piedalījusies sava vectēva zinātniskā un materiālā mantojuma saglabāšanā. Plenārsēdes noslēgumā RTU rektors rīkoja pieņemšanu konferences dalībniekiem.

Sekcija "Zinātne un sabiedrība" darbojās RTU doc. J. Klētnieka un prof. L. Klimkas vadībā. T. Kiskinenas (Helsinki) referāts bija veltīts tēmai par meteoroloģiju un politiku – tika analizēti zviedru astronoma un garīdznieka S. A. Forsija 1594.–1596. gada vērojumi par Tallinā novēroto komētu un citām parādībām, saistot tās ar kara paredzēšanu. Divi igauņu referāti bija veltīti zinātnes filozofijai – L. Nepinens (Tallina) referēja par matemātikas pielietojumu dabas izpratnei, bet prof. P. Miriseps (Tallina) – par katastrofu teoriju un tās atdzimšanu laika gaitā. L. Lepika (Tallina) nolasīja interesantu ziņojumu par zinātnes popu-

larizēšanu Igaunijas Republikā 1920.–1940. gadā, V. Pocjus (Viļņa) pastāstīja par vecā RPI un tur funkcionējošās lietuviešu studentu organizācijas "Viltis" nozīmi Lietuvas zinātnei un kultūrai. A. Vasiļauskiene (Šauļi) nolasīja divus referātus par Lietuvas Katoļu akadēmiju un katoļu garīdznieku V. Uštupa un S. Ilas darbību, bet prof. L. Klimka – par Latvijas lietuvēs darinātajiem zvaniem Lietuvas un Latvijas katoļu baznīcām. Divi referāti – A. Kukela (Rīga) un J. Klētnieks (Rīga) bija veltīti autoru pazīstamajiem Ēģiptes piramīdu (Džosera piramīdas) pētījumiem ar modernajām mērījumu sistēmām. Turklāt J. Klētnieks iztīrāja arī Džosera piramīdas garīgumu un vispār seno ēģiptiešu priekšstatus par mūžību, mirušo valstību un astronomiju. Latvijas pētnieku darbs ēģiptoloģijā izpelnījies starptautisku ievēribu, bet J. Klētnieka pārdomas iekļautas viņa izcilajā grāmatā "Mūžības valdnieki", kas nākusi klajā tūdaļ pēc konferences.

Dabaszinātņu un inženierzinātņu vēstures sekcijā, kas strādāja LU Dr. Ilgoņa Vilka vadībā, noklausījās K. Bēra muzeja vadītāja Erki Tamiksāra (Tartu) referātu par Sibīrijas mamutu un mūžīgā sasaluma pētījumiem 19. gs., kur liela bijusi Igaunijas zinātnieku (K. E. Bēra, A. Midendorfa) loma. J. Baņonis (Viļņa) ziņoja par A. Jakšta-Dambrauska nopelniem matemātikas attīstībā Lietuvā, bet N. M. Diasa un līdzautoru (Koimbra, Portugālē) referāts bija veltīts Tartu botāniķa H. M. Vilkoma savāktās Ibērijas augu herbāriju kolekcijai. I. Šperberga un U. Sedmalis (Rīga) referēja par keramikas ķīmiju un tehnoloģiju Latvijā kopš 1863. gada līdz mūsdienām, bet Dr. I. Grosvalds (Rīga) – par ķīmiskās rūpniecības attīstību Latvijā no 1918. līdz 1944. gadam. L. Petrauskiene (Viļņa) aplūkoja jautājumu, kurš ir bijis deļu barometra izgudrotājs 18. gs., bet J. Olehnovičiene – ihtioloģisko pētījumu attīstību Lietuvā. N. Avakjana (Sanktpēterburga) savu referātu veltīja ievērojamam 19. gs. sākuma naturālistam J. G. Fišeram-Valdheimam, pirmās Dabaspētnieku biedrības dibinātājam Krievijā. Daudzi citi sekcijā pieteikti referāti diemžēl izpalika referentu neierašanās dēļ.

Pedagoģijas vēstures sekciju, kuras sēdes notika LU Pedagoģijas muzejā Anniņmuižā, vadīja Dr. Alīda Zigmunde. Referāti skāra g. k. Latvijas pedagoģijas vēstures un metodoloģijas problēmas. Bija prof. R. Garlejas referāts par pedagoģiju un izglītības kvalitāti, prof. I. Ķesteres referāts par pedagoģijas kā disciplīnas veidošanos Latvijā, prof. A. Krūzes referāts par izglītības vēstures pētījumiem Latvijā pēc neatkarības atgūšanas. Divi referāti bija veltīti senākas pagātnes notikumiem – A. Staris (Rīga) nolasīja referātu par pirmo reālgimnāziju Rīgā (1861–1873) saistībā ar RP tapšanu, bet A. Zigmunde – par J. G. Struenci kā pirmo kurlmēmo skolu pasniedzēju sagatavotāju Latvijā. L. Klimkas un R. Kivilšienes (Viļņa) referāts bija veltīts mācību sistēmai piāru ordeņa skolās Lietuvā 18.–19. gs., bet A. Lankas un A. Zigmundes (Rīga) referāts bija veltīts pavisam mūsdienīgam tematam – pedagoģijas studijām RTU Humanitāro zinātņu institūtā.

Kā allaž, skaitliski lielākā un rosīgākā bija Medicīnas vēstures un muzeoloģijas sekcija, kas pulcējās Medicīnas vēstures muzejā direktores E. Bērziņas un Dr. M. Pozemkovskas vadībā. Notika divas piemiņas sēdes. Pirmā tika veltīta

23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē

ilggadējā muzeja direktora docenta Dr. h. c. K. Ē. Arona (1933–2005) piemiņai, kuram šogad apritētu 75 gadi, bet otra – muzeja dibinātāja un Baltijas zinātņu vēstures konferenču iniciatora prof. P. Stradiņa (1896–1958) piemiņai. Plaša un emocionāli bagāta izvērtās K. Arona piemiņas sēde, ko ievadīja prof. Jura Salaka referāts par K. Ē. Arona daudzpusīgo un spilgto personību. M. Pozemkovska raksturoja Muzeja attīstību 50 gados un tā šodienu. Pazīstamais medicīnas vēsturnieks prof. K. Vasiljevs (Odesa), kurš bija piedalījies ar referātu jau pirmajā Baltijas konferencē pirms 50 gadiem, strādādams tolaik Rīgā, sniedza pārdomātu, kaut arī ļoti subjektīvu Baltijas konferenču tematikas izvērtējumu 1958.–2006. gadā, runāja par šo konferenču nākotni, par nacionālā un internacionālā saistību medicīnas vēsturē, par Baltijas "tilta" funkcijām. J. Stradiņa un Dz. Cēberes referātā tika aplūkota Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja ģenēze un agrīnais attīstības posms, kad muzejs formāli darbojās Latvijas PSR ZA Bioloģijas un eksperimentālās medicīnas institūta sastāvā (1946–1952); tika analizēts neistenots Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumprojekts (1946. g. augustā) par šī institūta sadalīšanu divos institūtos un atsevišķa medicīnas vēstures muzeja kā ZA autonomas vienības izveidošanu.

Paula Stradiņa piemiņas sēdē akadēmiķis prof. A. Viksna referēja par Latvijas medicīnas vēstures tematikas iztīrīšanu Baltijas zinātņu vēstures konferencēs (1958–2006), bet prof. J. Salaks – par Medicīnas vēstures muzeja starptautiskajiem kontaktiem. V. Sjūdiķis, T. Meks un Z. Šimantiene (Kauņa) raksturoja Lietuvas Medicīnas un Farmācijas muzeja sadarbību ar Paula Stradiņa muzeju Rīgā, bet M. Livi-Kalnina (Tartu) un A. Viksnas kopziņojums bija veltīts vadošā igaunju medicīnas vēsturnieka Viktora Kalnina aktīvajai līdzdalībai Baltijas zinātņu vēstures konferencēs. Dr. B. Felders (Tibingena) raksturoja priekšstatus par iedzīvotības higiēnu (rase, tautība, psihiatrija) Latvijā 1937.–1944. gadā. Arī K. Kallinga (Tartu) lekcija par psihiatriskajām slimnīcām Igaunijā nacistu okupācijas laikā (1941–1944), kas gan tika nolasīta zinātnes un sabiedrības sekcijā, bija veltīta nacistu rasu teoriju praktiskajām konsekvencēm. J. Dupļenko un Ņ. Kočubejas (Kijevas) referāts skāra oftalmoloģijas attīstību Ukrainā un Latvijā 20. gs. pirmajā ceturksnī – paralēlēm un sadūrēm. O. Kuļpanoviča (Minska) runāja par veselības aizsardzības ekonomiku kā darbības jomu, tās ģenēzi un vēsturisko attīstību, bet V. Kuzņecovs (Rīga) – par psihiski slimo slimnieku patversmi un pārmācības namu Rīgas citadelē (1787–1823), tā kārtības noteikumiem.

Pazīstamā somu dabaszinātņu vēsturnieka LZA ārzemju locekļa prof. A. Leikolas (Helsinki) referāts vēstīja par E. J. Bonsdorfu kā anatomijas celmlauzi Somijā, A. Ričkiene (Viļņa) analizēja dažus vēstures avotus par Viļņas Universitātes farmaceitu darbību botānikā. A. Ruplis (Rīga) demonstrēja savu muzeja digitalizācijas projektu.

Noslēguma plenārsēde un humanitāro zinātņu sekcijas sēde notika Latvijas Akadēmiskās (Misiņa) bibliotēkas lielajā zālē. Humanitāro zinātņu sekcija prof. A. Cimdiņas un prof. V. Muktupāvela vadībā notika kā "Letonikas gada"

starptautisks pasākums. Doc. S. Kļaviņas referāts sniedza pārskatu par latviešu valodniecības sākumiem (19. gs. vidus–1930. gads), raksturojot gan baltvācu deumulu latviešu valodniecībā (A. Bilenšteina gramatikas tapšanu), gan pirmā latviešu valodnieka ārsta J. Bāra nopelnus, gan jaunlatviešu pienesumu (J. Alunāns, K. Valdemārs, A. Kronvalds, K. Biezbārdis u. c.), Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas un tās pārskatu ar LU Filoloģijas fakultātes un tās baltu nodaļas dibināšanu un J. Endzelīna "*Lettische Grammatik*" (1922) iznākšanu. Prof. J. Štrauhmanis savukārt pievērsās vēsturisko atlantu veidošanas problēmām, izceļot nepieciešamību sagatavot kopēju Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vēsturisku atlantu, kas atbilstu mūsdienu prasībām. Pauls Daija (Rīga) referēja par Apgaismības laikmetā izdoto M. Štobes "*Latvisku Gadagrāmatu*" (1797–1798), kuras saturs bija populārzinātnisks, diezgan detalizēti iztīrājot šī izdevuma tematiku. Igaunų pētnieka A. Rēmera un pāragri mirušā H. Tanklera (Tartu) kopējā referātā bija aplūkoti zviedru–igauņu kontakti humanitāro zinātņu jomā 1920.–30. gados, bet J. Lilja (Tampere, Somija) skāra divu Somijas literāro biedrību publikāciju starptautisko rezonansi kopš biedrību dibināšanas 19. gs. pirmajā pusē līdz 2. Pasaules kara sākumam. J. Stradiņa un Dz. Cēberes referātā bija aplūktas Maskavas latviešu pulciņa 1880. gados iedibinātās prēmijas par populārzinātniskiem darbiem dabaszinātnēs un vēstures zinātnēs. Īpaši izcelta t. s. Reinberga prēmija, ko par F. Brīvzemnieka ziedotiem finanšu līdzekļiem piešķīra 1886.–1889. gadā; tās saņēmēju skaitā bija J. Krodznieks, V. Olavs, Skruzišu Mikus. Sīkāk tika iztīrāts arī maskaviešu prēmijas piešķiršanas faks Tērbatas studentam dzejniekam Eduardam Veidenbaumam 1892. gadā par apjomīgo rokrakstu "*Apcerējumi par mehāniku*". Referātā tika ierosināts Latvijā iedibināt Kr. Valdemāra un Kr. Barona balvas (prēmijas) dižo Atmosdas laika darbinieku un pirmo latviešu zinātnes sponsoru piemiņas iemūžināšanai. LU Filoloģijas un mākslas zinātņu fakultātes dekāne prof. A. Cimdiņa papildināja šo domu ar ierosinājumu iedibināt E. Veidenbauma stipendiju radošiem studentiem, ko varētu īstenot sakarā ar LU 90. gadadienu 2009. gadā.

Šajā sekcijā arī A. Zigmunde (Rīga) un Vinfrīds J. Šellers nolāsija referātu par latvieti Jūliju Kalēju (Kuzņecovu), viņa saskarēm ar Lietuvu, Latviju un Samarkandu, kur šis īpatnējais filologs un Krievijas Ģeogrāfijas biedrības biedrs mira 1905. gadā. Īpatnējs un saistošs bija Jura Baldunčika un Guntas Ločmeles referāts par avižu sludinājumiem un to nozīmi latviešu valodas attīstībā, sākot ar K. Vatsona "*Latviešu Avīzēm*" (1822) līdz mūsdienām.

Noslēguma plenārsēdē LZA viceprezidente, LU Latviešu valodas institūta direktore akadēmiķe Ilga Jansone sniedza pārskatu par valsts pētījumu programmu "*Letonika*", tās ritējumu, par "*Letonikas*" gada iecerēm un to risinājumu. LZA prezidents Juris Ekmanis kopā ar Dr. A. Dravenieci veidotajā, labi strukturētajā referātā iztīrāja zinātniskās sadarbības problēmas Baltijas jūras valstīs, īpaši sadarbību starp trim Baltijas valstīm un arī par to sadarbību ar Ziemeļvalstīm. Tika raksturotas kopējas pētnieciskās programmas, ieskicēta Baltijas intelektuālās sadarbības konferenču vēsture (iedibinātas 1935. gadā, atjaunotas kopš 1999. gada),

23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē

pieminēta arī kopīgas triju Baltijas ZA medaļas iedibināšana un piešķiršana (kopš 1999. gada). Tika izcelta Latvijas ZA iniciatīva šo ieceru izvirzīšanā un īstenošanā.

Plenārsēdī noslēdza Tartu Universitātes profesora Reina Vihalema referāts par teorētisko filozofiju un zinātnes filozofiju padomju laikā (1960.–1990. gadā), kurā referents centās atbildēt uz jautājumu, kāda ir šajā nozarē veikto tālaika pētījumu paliekamā zinātniskā vērtība. Pēc prof. Vihalema domām, vienlaikus ar dogmatiskiem uzstādījumiem un ideoloģisku tukšvārdību vairākos darbos rodamas idejas, kas nav zaudējušas savu nozīmību. Īpaši tas sakāms par pētījumiem, kuros iztirzāti agrīnie K. Marksa darbi (piemēram, tēzes par L. Feierbahu), domas par praksi kā zinātniskās patiesības kritēriju.

Sēdes beigās notika Baltijas Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas Ģenerālās asamblejas sēde, kurā līdzšinējais prezidents Latvijas pārstāvis J. Stradiņš nodeva savas pilnvaras Igaunijas pārstāvjiem. Par Asociācijas darbības dažādām pusēm un tās nākotnes redzējumu viedokļus izteica E. Tamiksārs, J. Krikštopaitis, P. Mīriseps, J. Salaks, A. Leikola, J. Stradiņš un citi. Tika izsacīts ierosinājums saskaņot turpmāko Baltijas konferenču norisi ar Ziemeļvalstu simpozijiem par zinātnes un ideju vēsturi, kas gan nav rīkoti kopš 1991. gada, bet ko paredzējuši atsākt somi 2010. gada augustā. Taču asambleja nosliecās par labu Igaunijas pārstāvju iniciatīvai turpināt līdzšinējo Baltijas zinātņu vēstures konferenču rīkošanas praksi kopā ar medicīnas vēsturniekiem, bez šaubām, padziļinot kontaktus ar Ziemeļvalstu zinātņu vēsturniekiem. Nākamo Baltijas Zinātņu vēstures konferenci iecerēts rīkot 2010. gada oktobrī Tallinā uz Tallinas Tehniskās universitātes bāzes, tematikā iekļaujot arī zinātnes filozofijas problēmas lielākā mērā, nekā tas darīts līdzšinējās Baltijas zinātņu vēstures konferencēs. Kā konferences potenciālie rīkotāji minēti Dr. E. Tamiksārs un prof. P. Mīriseps, kas ir jaunākās paaudzes igauņu zinātņu vēsturnieki un filozofi.

Baltijas Asociācijas padomē tika ievēlēti J. Āvikso (prezidents), P. Mīriseps, R. Vihalems, E. Tamiksārs, J. Stradiņš (viceprezidents), I. Knēts, J. Klētnieks, J. Salaks, A. Viksna, A. Zigmunde, J. A. Krikštopaitis (viceprezidents), R. Kondrats, J. Baņonis, K. Makarjūns, A. Andrušis, L. Klimka, E. Adomonis. Asociācijas pārstāvis ASV ir R. Šviedris, Ziemeļvalstīs – A. Leikola. Tāpat Ģenerālajā asamblejā bez nākamās (24.) konferences noturēšanas Tallinā (2010. gada oktobrī) tika nolemts sadarboties ar Ziemeļvalstu konferences organizētājiem Helsinkos (2010. gada augustā), un līdz 2010. gada oktobrim izstrādāt formālus priekšlikumus par kopēju Baltijas–Ziemeļvalstu zinātņu vēstures konferenču saskaņošanu.

Pēc Ģenerālās asamblejas notika plašas grāmatu un dokumentu izstādes atklāšana Latvijas Akadēmiskajā (Misiņa) bibliotēkā, ko organizējusi bibliotēkas darbiniece Arta Poriete kopā ar Latvijas Zinātņu vēstures asociāciju. Izstāde aptver izdevumus no 18. gs. līdz mūsdienām, gan – senas grāmatas un arī rokrakstus, gan visu Baltijas zinātņu vēstures konferenču programmas, tēzes, ielūgumus, rokrakstus, kas raksturo Baltijas Zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas darbu. Jāņa

Strupuļa veidotas zinātnieku medaļas, Latvijas, Lietuvas un Igaunijas zinātnu vēsturnieku grāmatas, rakstu krājumus, cita veida publikācijas, J. Klētnieka, J. Stradiņa u. c. zinātnu vēsturnieku personiskos materiālus. Izstāde ir bagāta, veidota ar lielu rūpību. Tā liek atcerēties pirmajā 1958. gada konferencē sarīkoto zinātnisko grāmatu izstādi, ko bija veidojusi toreizējās Latvijas PSR ZA Fundamentālās bibliotēkas darbiniece Meta Taube (saglabājušies ieraksti viņas dienasgrāmatā par šo izstādi). Izstādes atklāšanā runāja Akadēmiskās bibliotēkas direktore Dr. h. c. Venta Kocere, LZA prezidents J. Ekmanis, Latvijas Zinātnu vēstures asociācijas prezidents J. Stradiņš, izstādes veidotāja A. Poriete. Konferences dalībnieki aplūkoja izstādi ar interesi, igauņu un lietuvju kolēģi bija atveduši arī savus izdevumus, ko atstāja kā dāvinājumu bibliotēkai Rīgā.

Konferences ietvaros notika arī piemiņas zīmju atklāšana ievērojamiem Rīgas zinātniekiem – ķīmiķim, Nobela prēmijas laureātam Vilhelmam Ostvaldam (1853–1932) un ķīmiķim analītiķim, daudzu organisko krāsu reakciju atklājējam analītiskajā ķīmijā Edvīnam Iegrīvem (1878–1944), kuru pētnieciskā darbība lielā mērā saistīta ar RP, RPI un LU. Slēgtajos Lielajos kapos pēc mūsu ierosmes ar mecenāta Itera Latvija prezidenta Jura Savicka finansiālu atbalstu Ostvaldu dzimtas kapa pieminekli iekalti fizikālās ķīmijas pamatlicēja vecāku, kā arī brāļa LU mežsaimniecības profesora Eižena Ostvalda vārdi un mūža dati (viņi visi te apbedīti), bet pieminekļa pakājē uzstādīta piemiņas plāksne *In memoriam* pašam V. Ostvaldam, kurš apbedīts Vācijā savas pēdējās mītnes "*Landhaus Energie*" parkā. Savukārt plāksne ar Pozenē (Poznaņā) mirušā Edvīna Iegrīves vārdu uzstādīta pie viņa svaiņa ķīmijas profesora Valdemāra Fišera kapa pieminekļa. E. Iegrīve atklājis eriohromcianīnu R kā reaģentu uz alumīnija joniem, cinka nitroprusīdu SO₂ noteikšanai, hromotropskābi formaldehīda (būtībā – metilspirta) nelielu piemaisījumu atklāšanai un daudzus citus reaģentus, ko analītiskajā ķīmijā lieto vēl šodien. Viņa nopelni Rīgas ķīmiķu un farmaceitu mācīšanā savulaik bija neapstrīdami, un Iegrīves vārds ir starptautiski pazīstams, reakcijas pieminētas daudzās rokasgrāmatās. Šo piemiņas zīmju atklāšana notika 13 oktobrī, piedaloties LZA prezidentam J. Ekmanim, RTU rektoram I. Knētam, Itera Latvija prezidentam J. Savickim, ZA viceprezidentam R. Valteram, akadēmiķim T. Milleram, prof. I. Meirovicam un daudziem konferences dalībniekiem no RTU. Tika godināta arī daudzu ievērojamu zinātnieku un sabiedrisku darbinieku (pirmo RP vadītāju, Dž. Armitsteda, V. Fišera, F. Candra, K. Valdemāra, K. Barona, F. Brīvzemnieka u. c.) piemiņa viņu atdusas vietās. Paskaidrojumu Lielajos kapos sniedza un uzrunas teica I. Knēts, J. Stradiņš, J. Klētnieks, A. Zigmunde, T. Millers, R. Valters un arhitekts E. Upmanis, kurš veido grāmatu par Lielajiem kapiem un ievērojamu personību apbedījuma vietām tajos.

Sava veida turpinājums Baltijas Zinātnu vēstures konferencei bija RTU 59. Starptautiskās Zinātniskās konferences plenārsēde pārpildītajā RTU aulā, kur pulcējušos ar uzrunu sveica Valsts prezidents Valdis Zatlers. Rektors I. Knēts latviski atkārtoja savu Baltijas konferencē nolasīto lekciju, RTU prorektors aka-

23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē

dēmiķis L. Ribickis stāstīja par RTU pašreiz veicamo zinātnisko pētniecību un rādīja par to filmu. Šajā sēdē RTU muzeja vadītāja A. Zigmunde stāstīja par mēģinājumiem atjaunot RPI laikā no 1920. līdz 1958. gadam, bet J. Stradiņš nolasīja referātu par inženiertehniskās intelīģences veidošanos Rīgā un Latvijā 19.–20. gs., īpaši uzsverot Rīgas Tehniskās biedrības dibināšanas (1858) nozīmi saistībā ar šīs biedrības 150 gadiem. Tika aplūkota slavenā izgudrotāja Vernera Simensa uzturēšanās Rīgā 1852. gadā, kad viņš te izveidoja pirmo civilo elektromagnētisko telegrāfu Krievijas impērijā (no Bolderājas uz Rīgu).

Ar visu šo pasākumu kopumu ne tikai atzīmēti RPI atjaunošanas 50 gadi, bet uzsvēta Latvijas valsts un abu pārējo Baltijas valstu nodibināšanas 90. gadskārta, īpaši rādot augstākās tehniskās izglītības vēsturiskās attīstības gaitu, Baltijas valstu sadarbību zinātnē, kopēju zinātņu vēstures konferenču tradīciju, tāpat Medicīnas vēstures muzeja izveidošanas (kopš 1938) un attīstības nozīmīgumu ne tikai Latvijā, bet arī Baltijā kopumā.

Ir gandarijums, ka arī šajā zinātnes attīstībai nelabvēlīgajā finanšu un ekonomiskajā situācijā, kad sarūk zinātnes budžets, vēsturiskās tradīcijas tomēr tiek uzturētas un gūst pietiekamu atbalsi sabiedrībā (publicētas Zaigas Kiperes un Gedimīna Zemlicka plašas reportāžas par konferenci Latvijas un Lietuvas presē). Šo rindiņu autoram (kopā ar savu tēvu P. Stradiņu) ir bijusi laime stāvēt pie šīs tradīcijas šūpuļa un piedalīties vai visās 23 līdzšinējās konferencēs (izņemot 1993. un 2006. gadā, bet arī tad konferencē nolasīta viņa plenārlēkcijas), tāpēc īpašs gandarijums, ka šī Paula Stradiņa ierosme netiek piemirsta vēl pēc 50 gadiem un jaunie īgauņu kolēģi pašreiz ir gatavi to arī turpināt.

Īpaši jāuzsver, ka konferenču rīkošana pāriet jaunākās paaudzes zinātnieku rokās (arī 23. konferences rīkošanas galveno smagumu iznesa divas jaunas zinātņu doktores A. Zigmunde un M. Pozemkovska, kas nesen promovējušās ar disertācijām par medicīnas un pedagoģijas vēsturi). Tas apliecina, ka arī šajā jomā vēstures stafete tiek nodota tālāk un Baltijas medicīnas un zinātņu vēstures pētnieku sadarbībai, ko aizsāka Pauls Stradiņš pretrunīgajos un grūtajos 1950. gados, paredzams cienīgs turpinājums.

Diemžēl drīz pēc konferences Latvijā sākās īpaši smaga finanšu un ekonomiskā krīze, kas sāpīgi skāra arī zinātni, un ne visi konferences ieteikumi varēja tikt īstenoti. Tomēr, neraugoties uz krīzi, labā kvalitātē izdota J. Stradiņa lielā monogrāfija "Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā". 2010. g. 8.–9. oktobri Tallinas Tehnoloģiskajā universitātē paredzēts noturēt 24. Baltijas Zinātņu vēstures konferenci.

LZA prezidenta Jura Ekmaņa uzruna 23. Baltijas Zinātņu vēstures konferencei (2008. gada 9. oktobrī)

Godātie 23. Starptautiskās Baltijas zinātņu vēstures konferences dalībnieki, organizatori un viesi!

Esmu gandarīts par zinātnieku interesi un atsaucību, pievēršoties visdažādāko zinātņu nozares vēstures pētniecībai. Šī aktivitāte vēlreiz apliecina Eiropas Savienības attīstības politikā vairākkārt uzsvērtu tēzi par "zinātnes sabiedrības" veidošanas aktualitāti ES dalībvalstīs. Tiesa, šī zinātnes sabiedrība programmatiskajos dokumentos vairāk domāta kā mūsdienīga, ar augstu izglītības līmeni bruņota sabiedrība, tāda, kura spēj attīstīt ražošanu ar augstu pievienoto vērtību.

Taču tāda nākotne nav domājama bez zinātnes vēstures zināšanām, bet šīs zināšanas – bez sistemātiskas, uz pirmavotiem balstītas pētniecības. Simboliski, ka Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valsts kuma vairošanās 90. gadā esam sapulcējušies savu zinātnes un augstākās izglītības attīstības problēmu analīzei, izcilu zinātnieku darbības atcerei un godināšanai. Tieši tagad īpaša uzmanība tiek veltīta nacionālo zinātņu un centru attīstībai.

Baltijas zinātnes vēsturnieku konferences notiek jau 50 gadus, – paldies par ierosmi akadēmiķim Paulam Stradiņam un par aktivitāti akadēmiķim Jānim Straduņam! Šis gads, iezīmējot pusgadsimtu, ir nozīmīgs RTU un Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja dzīvē.

Par šo acimredzamo tēmu daudzpusību, par laikmeta peripetiju atstāto ietekmi uz zinātnes un augstākās izglītības attīstību, par izcilajām, radošajām zinātnes personībām tālākā un tuvākā pagātnē, par zinātnisko skolu veidošanos, par Baltijas ceļu uz Eiropu un Eiropas ietekmi Baltijā, – par to būtu vērts izveidot kopīgus darbus vēsturiskās pieredzes apkopošanai un nākotnes perspektīvu apziņošanai. To jums no sirds novēlu!

Latvijas Republikas izglītības un zinātnes ministres profesores Tatjanas Koķes vēstījums 23. Baltijas Zinātņu vēstures konferencei

Honoured Mr Jānis Stradiņš, Academician, the President of the Baltic Association of History and Philosophy of Sciences!

Distinguished participants of the 23rd International Baltic Conference on the History of Science!

It is a true pleasure and honour to welcome you all here today at the 50th anniversary of Baltic movement of historians of Sciences! Let me note the fact or even historical congruence, – today anniversary conference takes place here – in Latvia, and is close to anniversary of our state.

The history in general is used to be considered as a great teacher of life and at the same great teacher is the history of science. And I appeal to aware and honour this great teacher of life!

The history of sciences is a very rich source of knowledge for all society, because it facilitates the understanding of people about historical and cultural values, which certainly appear during the process of development of science!

23. Starptautiskajā Baltijas zinātņu vēstures konferencē

Let me note with satisfaction that historians of various scientific fields are involved starting from ancient history issues to the most important contemporary events. And this 23rd International Baltic Conference on the History of Science is also devoted to the fact of continuity and contemporarity.

This contemporary emphasizes in research awake and strengthen interest in the Baltic history of science, as well as – help us better notice the ways of development of scientific fields.

I would like to Express my deepest gratitude to our Academician Jānis Stradiņš for the excellent leadership of Baltic historians of science movement during all 50 years.

I wish you an efficient and creative work at conference!

Yours sincerely,

Minister of Education and Science, Professor Tatjana Koķe

October 9, 2008

23rd International Baltic Conference on the History of Science (Summary)

By Jānis Stradiņš

A short account about the 23rd International Baltic Conference on the History of Science which took place in Rīga, 9–10 October, 2008. It was organized by the Association of the history and philosophy of sciences of the Baltic States, Latvian Academy of Science, Rīga Technical University, University of Latvia and Pauls Stradiņš Museum of History of Medicine. The conference commemorated 50 years of the tradition of the Baltic conferences; the first one was organized in 1958, June 6–7 by Prof. Pauls Stradiņš. The 23rd conference was attended by historians of science and medicine from 11 countries (Germany, Great Britain, Austria, Portugal, Russia, Ukraine, Byelorussia, Estonia, Lithuania, Latvia). Two plenary sessions and six section sessions have been held. Among other events a memorial session devoted to Prof. P. Stradiņš and a memorial session devoted to the late director of P. Stradiņš Museum – Doc. Dr. K. E. Arons have been held. The 50th anniversary of the organization of the Museum of history of medicine has been commemorated in the conference, as well. Some memorials to outstanding chemists – W. Ostwald and E. Eegriwe have been unveiled in Rīga Big Cemetery during the conference.

Jānis Stradiņš, professors, *Dr. habil. chem., Dr. hist. h. c.*
stradins@lza.lv